

Ülevaade Eesti keelenõukogu seminarist keelekorralduse teemal

Sirli Zupping

eesti keele instituudi
tänapäeva eesti keele osakonna juhataja

Eesti keelenõukogu koostöös eesti keele instituudiga (EKI) korraldas 1. märtsil 2024 Tallinnas EKI majas avaliku seminari, keskendudes keelekorralduse teemale eri vaatenurkadest. Avaliku seminari korraldamist peeti vajalikuks, et suhelda huvirühmadega, kes pole olnud rahul uue õigekeelsussõnaraamatu koostamise põhimõtetega. Seminarile kogunes ligi 70 külalist, ent veebiülekannet jälgis veel 600 inimest. Avalikku seminari keelekorraldusest raamisid mõttekäigud kasutuspõhise keeleteooria, keelekorpuste, kirjakeele normi ja keeleallikate üle. Päev algas ettekannetega, mis olid huvirühmiti jagatud kolmeks: ühiskonna vaade (õiguskantsler, keeleteadus, keeleteadus, EKI keelekorraldus. Siinne ülevaade võtab kokku seminari olulisemad teemapüstitused.¹

Keelekorraldusest ühiskonnas

Eesti emakeeleõpetajate seltsi esimees **Kaja Sarapuu** rõhutas keelekorralduse väljakutseid emakeeleõpetajatele. Ta tõi välja, et õpetajad küll tunnustavad keele kirjeldamist ja peavad keele uurimist oluliseks, kuid keelekorralduse põhimõtted vajaksid senisest enam tutvustamist ja selgitamist.

Enim otsivad õpetajad igapäevatoös vajalikku infot ÕS 2018-st ja Sõnaveebist, kusjuures ÕSi kasutamise eelistused õpetajate seas on selgelt

¹ Seminari salvestust saab vaadata YouTube'ist (<https://www.youtube.com/watch?v=Y1ASHbsceaM&t=8s>) ning ettekannete slaidid on saadaval avalikust Drive'i kaustast (<https://drive.google.com/drive/folders/1eweCM3HIGU924CE-WzAP-rQtw5cS9Vp0>).

suunatud veebipõhisele platvormile. Emakeeleõpetajate seltsi küsitlusele vastanud õpetajate arvates on ÕS 2018 esimene allikas, kust õpilane abi saab. Sealt otsitakse infot õigekirja, vormimoodustuse ja stiilisoovituste kohta. ÕS on usaldusväärne ja täpne, teda on lihtne kasutada ning lihtne on ka õpilastele ÕSi kasutamist õpetada.

Keeleportaal Sõnaveeb on õppetöös samuti kasutusel, sest selles sisalduv EKI ühendsõnastik koondab palju keeleinfot. Iseäranis toodi esile sõnavormide tabelit, mis on kasulik nii eesti keelt emakeelena kõnelevale kui ka muu emakeelega õpilastele.

Eesti keeleteoimetajate liidu juhatuse liige **Airi Männik** keskendus oma ettekandes uutele keelekorralduspõhimõtetele ametittekstide toimetamise kontekstis. Tema sõnul on keelt korraldades vajalik anda heakeelsussoovitusi, et tagada ametittekstide selgus ja täpsus.

Ettekandja tõstas ka küsimuse uue ÕSi kuvamisest Sõnaveebis. Kavandatava õigekeelsussõnaraamatu kohta on vaja täpsemat ja selgemat teavet: kuidas uus ÕS Sõnaveebis kuvatakse ja mis teeb sellest õigekeelsussõnaraamatu ehk kirjakeele normi allika. Ta rõhutas vajadust kaasata aktiivselt põhikasutajarühmi ÕSi väljatöötamisse ning soovitas arvesse võtta nende huve ja vajadusi.

Õiguskantsler **Ülle Madise** selgitas, mida nõuavad põhiseadus ja keeleseadus ning nende alusel antud eesti kirjakeele määrus. Tema hinnangul on norm midagi sellist, millel on kindlad piirid. Ta rõhutas, et kõige lubamine ei ole norm: „ÕS on eriliigiline õigusnorm – igal hetkel peab olema teada, milline norm kehtib, ja muudatustega kohanemiseks peab jääma aega.“

Keeleteaduse vaade keelekorraldusele ja sellel põhinev keelekorraldus

Tartu ülikooli tänapäeva eesti keele professor **Liina Lindström** käsitles oma ettekandes autoriteedipõhise lähenemise erinevusi kasutuspõhisest keelekorraldusest. Ta arutles, mida keeleteadusest pärit teadmisi silmas pidades on keeles võimalik normeerida ja mida mitte. Nagu keeleline olukord, nii ei ole keelekorraldus ja keeleteadus olnud alati ühesugused, vaid sõltunud oma ajastul olemas olnud teadmistest. Praegu on meil eesti keele ja tegeliku keelekasutuse kohta teadmisi ja andmeid rohkem kui kunagi varem. See omakorda võimaldab keelt korraldada teaduspõhiselt.

Siinkirjutaja andis ülevaate, kuidas sujub ÕS 2025 ja EKI teatmiku koostamine. Töö erineb varasemate norminguallikate koostamisest eelkõige selle poolest, et seekord on koostamisprotsess avalik. Suurem osa uuest ÕSist on juba praegu kättesaadav Sõnaveebis asuva EKI ühend-sõnastiku eesti keele osas. Uus ÕS on oma eelkäijatest rikkam nii sisult kui mahult: iga sõna kohta esitatakse rohkem keeleinfot, sõnastik on kasvanud 170 000 märksõnani (vrd ÕS 2018-s u 60 000 märksõna). Kasutajatele on juba kättesaadav ka EKI teatmik ehk eesti õigekeelsuskäsiraamat, mis esitab muud kirjakeele reeglid ja selgitused. Teatmiku õigekirjaosa valmis 2019. aastal ja on heaks kiidetud emakeele seltsi keeleteoimkonnas.

EKI nooremteadur **Lydia Risberg** pidas ettekande „Meie kõigi kohus on keelt võimalikult hästi tundma õppida“. Ta andis ülevaate eesti sõnaraamatute loomisajajärkudest ja keeleteaduse arengust läbi 20. sajandi tänapäevani. Selgitas kasutuspõhise lähenemise lähtekehti ja paari viimase aja uurimistöö tulemusi. Ettekandest tuli selgelt esile, et iga sõnaraamat on oma loomisajajärgu ja autorite nägu. Varasemate ajastute keeleteadus pole olnud sama andmepõhine kui tänapäeval, ühtlasi pole keeleteadus keelekorraldust mõjutama ulatunud samavõrd kui tänapäeval.

EKI vanemarvutileksikograaf **Kristina Koppel** rääkis keeleandmetest eesti keele ühendkorpuses. Tänapäeval on ainuvõimalik, et keeleandmed asuvad keelekorpustes. Keelekorpus on mahukas kirjalikest või suulistest tekstidest koosnev elektrooniline andmekogu, mida kasutatakse keele uurimisel ja kirjeldamisel, aga ka keeletehnoloogias. Eestis hakati sõnaraamatutöö jaoks korpusi kasutama 1990. aastatel, viimase kümne aasta jooksul on meil selleks kasutada olnud eesti keele ühendkorpuste sari, millele oma ettekandes keskenduski. Ühendkorpuste sari on kaasaegsem ja žanriliselt mitmekesisem keeleallikas tänapäeva eesti keele uurimiseks. Esineja tutvustas ühendkorpuse kogumise ja puhastamise protsessi ning andis ülevaate sellest, mis tüüpi tekste see sisaldab ning kuidas sõnaraamatu koostajad seda oma töös kasutavad.

EKI juhtivleksikograaf **Margit Langemets** tutvustas praegu koostatavat õigekeelsussõnaraamatut „Eesti keele sõnaraamat ÕS 2025“, mis ilmub Sõnaveebis omaette vaatenäuna. Kuni selle avaldamiseni kehtib kirjakeele normi alusena „Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018“. Samuti on kirjakeele normi aluseks emakeele seltsi keeleteoimkonna otsused – pärast ÕS 2018 ilmutamist on keeleteoimkond vastu võtnud kümme otsust, mida

kajastab rubriik „ÕS selgitab“ EKI ühendsõnastikus keeleportaalis Sõnaveeb. Esineja kirjeldas ÕSi mitmest rolli: esitada nii norminguid kui ka keele kirjeldust.

Päeva lõpetas paneelarutelu, mida juhatas Eesti keelenõukogu esimees **Birute Klaas-Lang**. Paneelarutelul osalesid Toomas Kiho (ajakiri Akadeemia), Andero Adamson (HTM), Mari Koik (Eesti keeleteoimetajate liit), Kaja Sarapuu (Eesti emakeeleõpetajate selts), Liina Lindström (Tartu ülikool), Külli Habicht (Tartu ülikool), Kristiina Bernhardt (Tallinna ülikool), Sirli Zupping (EKI) ja Margit Langemets (EKI). Arutelu kõrghetkedeks olid uue ÕSi sisu selgitamine ning keelekorralduses kasutuspõhisele teooriale toetumine. Arutelu väärtuslikem osa oli see, et iga osaleja sai oma seisukohad ja vastuseta jäänud küsimused teistele kuuldavaks teha.

Eesti keelenõukogu seminar pakkus mitmekülgset ülevaadet keelekorraldusest, käsitledes praktilisi küsimusi alates ÕSi kasutamisest kuni keelesaaduse nõudmiste selgitamiseni. Ettekanded ja arutelud pakkusid väärtuslikku teavet nii keeleõpetajatele, toimetajatele kui ka keeleteadlastele, andes osalejatele parema arusaama keelekorralduse hetkeseisust ja tulevikusuundadest. Lõpetuseks tuleb tõdeda, et huvirühmi sel seminaril lepitada ei õnnestunud. On tähelepanuväärne, et meil on tänapäeval väga head teaduslikud teadmised tegelikust keelekasutusest ja keele olemusest, kuid takistatakse nende teadmiste rakendamist eesti keele korraldamisel.

Olukord pärast 1. märtsi

Pärast seminari saatis õiguskantsler EKI direktorile kirja, milles juhtis „tähelepanu, et keelesaaduse § 4 kohaselt peab ametlik keelekasutus vastama eesti kirjakeele normile. Uusim õigekeelsussõnaraamat on üks kirjakeele normi allikas.“ /---/ Ta palus „Eesti Keele Instituudil lähtuda uue õigekeelsussõnaraamatu koostamisel keelesaaduse ja Vabariigi Valitsuse määruse nõuetest, mis määravad eesti kirjakeele normi sisu. Kirjakeele normi nõuet ei tohi tühjaks ehk normi puudumiseks tõlgendada.“

ÕSi ja EKI teatmiku väljaandmise tegevuskava nägi ette, et 2025. aastal ilmuv ÕS antakse välja EKI ühendsõnastiku kasutajavaatena. Õiguskantsler Ülle Madise hinnangul võib ÕSi sellisel viisil väljaandmine minna vastuollu keele- ja põhiseadusega. Edasises on EKI tegutsenud nii, et lahendada kõik õiguslikud küsitavused.

Selleks et uue ÕSi väljaandmine oleks kooskõlas õiguskantsleri soovitudestega, viidi tegevuskavasse täpsustus, et ÕS 2025 ja selle võrguversioon luuakse ÕS 2018 alusel.² Teos ilmub üheköitelisena paberil ja sellele vastava veebiversioonina. ÕS 2025-s on endiselt kirjas uusim kirjakeele norm. Uus ÕS eristab normingut ja kirjeldust täpselt samal alusel, nagu seda tegi ÕS 2018. Ka maht on enam-vähem sama – u 55 000 märksõna. Peamine muudatus seisneb selles, et uues ÕSis on kajastatud need emakeele seltsi keeleteoimkonna otsused, mis on vastu võetud pärast ÕS 2018 ilmumist. „Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2025“ on kirjakeele normi alus alates 1. jaanuarist 2026.

² <https://www.hm.ee/uudised/jargmise-osi-valjaandmiseks-muudetakse-tegevuskava>